

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
پژوهشکده علوم اجتماعی

رساله برای دریافت درجه دکتری رشته‌ی علوم اقتصادی (گرایش اقتصاد اسلامی)

عنوان

بررسی مقایسه‌ای عقلانیت در اقتصاد متعارف و اقتصاد اسلامی؛

با تأکید بر رفتار مصرف کننده

نگارنده

سید حسینعلی دانش

استاد راهنما

حجت الاسلام والمسلمین حسن آقا نظری

آبان ماه ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
پژوهشکده علوم اجتماعی

رساله برای دریافت درجه دکتری رشته‌ی علوم اقتصادی (گرایش اقتصاد اسلامی)

عنوان

بررسی مقایسه‌ای عقلانیت در اقتصاد متعارف و اقتصاد اسلامی؛

با تأکید بر رفتار مصرف کننده

نگارنده

سید حسینعلی دانش

استاد راهنما

حجت الاسلام والمسلمین حسن آقا نظری

استادان مشاور

حجت الاسلام دکتر سید هادی عربی

دکتر محمد مهدی عسکری

آبان ماه ۱۳۹۲

شماره:.....

بسم الله الرحمن الرحيم

صور تجلسه دفاعیه رساله دوره دکتری

با عنایت به ائین نامه آموزشی دوره دکتری و مصوبه مورخ ۸۹/۸/۶ شورای آموزش پژوهشگاه، جلسه دفاعیه رساله دکتری آقای سید حسینعلی دانش دانشجوی رشته علوم اقتصادی (گرایش اقتصاد اسلامی) با عنوان: «بررسی مقایسه ای عقلانیت در اقتصاد متعارف و اقتصاد اسلامی: با تأکید بر رفتار مصرف کننده» در تاریخ ۹۲/۸/۳۰ در محل پژوهشگاه حوزه و دانشگاه با حضور هیات داوران تشکیل شد و رای نهایی بر اساس کیفیت رساله، ارائه دفاعیه و نحوه پاسخ به سوالات به شرح زیر اعلام گردید:

رساله مورد قبول می باشد رساله با اصلاحات مورد قبول می باشد رساله مورد قبول نمی باشد
 درجه رساله خوب امتیاز رساله ۱۷,۹۴ تعداد واحد رساله

اسامی هیئت داوران	سمت	مرتب دانشگاهی	موسسه	اعضا
حسین آقا نظری	استاد راهنما	استاد	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه	
سید ناصر عربی	استاد مشاور	استاد	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه	
محمد مهدی عسکری	استاد مشاور	دانشیار	دانشگاه امام خمینی	
محمد تقی نظریور	داور اول	استاد	دانشگاه معاد	
سید فرهادی نور	داور دوم	دانشیار	دانشگاه اقتصاد اسلامی	
محمد رضا برزنجی	داور سوم	استاد	دانشگاه معاد	
سید محمود علی حسینی	نماینده تحصیلات تکمیلی			

رئیس پژوهشگاه علوم اجتماعی
 وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، آموزش و فناوری پژوهشگاه

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

شماره:

تاریخ: ۱۳۹۲/۱۰/۲۰

تعهد نامه اصالت اثر

اینجناب سید حسینی دانش. متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این رساله (با عنوان: بررسی مقایسه‌ای عقلانیت در اقتصاد متعارف و اقتصاد اسلامی؛ با تأکید بر رفتار مصرف‌کننده) حاصل کار پژوهشی اینجناب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات به آنها ارجاع داده و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط پژوهشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پژوهشگاه حوزه و دانشگاه بوده و انتشار آن منوط به اجازه کتبی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه می‌باشد. حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی رساله تأثیر گذار بوده اند در مقالات مستخرج از رساله رعایت خواهد شد.

سید حسینی دانش

۱۳۹۲/۱۰/۱۹

چکیده

در ادیان الهی بویژه در اسلام، عقلانیت در سه حیطه شناخت، ترجیح و فرایند اجرا مطرح است. در علم نوپای اقتصاد و در شرایط غلبه دین‌گریزی بر غرب، عقلانیت به عنوان یک صفت برجسته «انسان اقتصادی» هم معرفی شد. ممکن است تصور شود این کاربرد جدید از عقلانیت، دیگر هیچ شباهتی با عقلانیت اسلامی ندارد. هدف اصلی این پژوهش، مقایسه این دو نوع عقلانیت و یافتن مشابهت‌های احتمالی آنها بویژه در رفتار مصرف‌کننده، بوده است. مطالعه معطوف بودن این دو نوع عقلانیت به حیات فردی یا جمعی و تطبیق عقلانیت در اقتصاد اسلامی بر مصرف با بررسی بعضی موضوعات مصوب، اهداف دیگر این پژوهش را تشکیل می‌دهد. روش انجام کار بر اساس مستندات کتابخانه‌ای، تحلیلی - تطبیقی و تحلیلی - توصیفی است. پس از شناخت عقلانیت در اقتصاد متعارف (سنتی)، از مؤلفه‌های اصلی آن برای مطالعه عقلانیت در اقتصاد اسلامی استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اولاً سه رویکرد مهم بر عقلانیت در اقتصاد حاکم است: الف) رویکرد مبتنی بر فرض سازگاری، ب) رویکرد مبتنی بر فرض نفع (خود) طلبی و ج) رویکرد مبتنی بر فرض اطلاعات کامل و اقتصاددانان با کمک این رویکردها و استفاده از نظریه‌های بین رشته‌ای به تدوین الگوهای رفتاری عقلانی برای عاملان اقتصادی پرداخته‌اند. ثانیاً، بین این دو نوع عقلانیت، حد اقل بیست و پنج مورد وجه تشابه در اصول، زیربنایها و مؤلفه‌های اصلی وجود دارد. ثالثاً، هر دو نوع عقلانیت، معطوف به حیات فردی و جمعی است، هر چند که کیفیت آنها یکسان نیست و رابعاً در هر دو نوع عقلانیت، عقل به عنوان ابزاری برای پیشینه‌سازی نفع خود، پذیرفته شده است. نهایتاً آنکه بهره‌مندی از اندیشه‌های فلسفی از جمله انواع طرز تلقی در مورد «خود» نظیر «خود طبیعی» و «خود انسانی» و یاری گرفتن از آن در مقایسه مورد نظر، از نوآوریهای این پژوهش بوده است.

کلمات کلیدی: اطلاعات کامل، اقتصاد اسلامی و متعارف (سنتی)، الگوهای عقلانیت، خودگروی،

رفتار مصرف‌کننده، سازگاری، نفع طلبی

تقدیم به:

آنان که

در راه جهاد علمی برای دستیابی به اقتصاد اسلامی تلاشی شایسته انجام می دهند، هر چند که این پژوهشگر مدعی احراز این

صفت برای کوشش خود نیست، ولی جبران کاستی ها و ایجاد زمینه برای اثر بخش شدن آن را از خداوند عالم و قادر می طلبد.

سپاسگزاری

با عنایت به اینکه من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق وظیفه خود می‌داند که مراتب سپاس و قدردانی خود از این سروران و عزیزان را ابراز نماید:

جناب حجت‌الاسلام والمسلمین حسن آقا نظری که با بصیرت و تدبیر و همت والای خود استاد راهنمایی عالی برای این پژوهش بودند.

جناب حجت‌الاسلام دکتر سیدهادی عربی که با درایت، دقت و تیزبینی کم‌نظیر خود، نقش استاد مشاوره شایسته را ایفا نموده و از پیدایش و بروز هر نارسایی در پژوهش، قبل از پیدایش، پیشگیری نمودند.

آقای دکتر محمد مهدی عسکری نیز که به عنوان استاد مشاوره برجسته، در هر شرایطی، رفع کننده موانع پژوهش و روشنگر راه آن بودند.

اساتید معزز اقتصاد اسلامی حجج اسلام آقایان دکتر محمد نقی نظریپور، دکتر احمد علی یوسفی و دکتر سعید فراهانی فرد که با قبول زحمت داوری این پژوهش، موجب رفع معایب، تکامل قابل توجه و غنای هر چه بیشتر آن شدند.

همه مدیران، اعضای هیأت علمی، کارشناسان و بلکه کلیه کارکنان پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و دیگر عزیزان که زمینه آموزش و پژوهش در قلمرو اقتصاد اسلامی را فراهم ساخته‌اند.

همسر و فرزندانم بخصوص حجت‌الاسلام سید محمد دانش و دامادهای ارجمندم آقایان ناصر عزیزی، دکتر علی اکبر واحدی، دکتر مهران فاطمی، حجت‌الاسلام سید حسین حسینی و دکتر محمد ساعی‌شاهی که همواره مشوق این پژوهشگر بوده و از هرگونه پشتیبانی لازم دریغ نداشته‌اند. همه کسانی که به نوعی حقی بر عهده اینجانب دارند.

از خداوند متعال، سلامتی مستدام، اجر وافر و توفیقی روزافزون برای همه آنان مسئلت دارم.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	فصل اول: کلیات و روش تحقیق
۱-۱	مقدمه
۳-۲	طرح مسأله
۶-۳	ضرورت و اهمیت تحقیق
۷-۴	اهداف اساسی تحقیق
۷-۵	روش‌شناسی و طرح کلی تحقیق
۹-۶	شیوه جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل آنها
۱۰-۷	تعریف عملیاتی واژه‌های تحقیق
۱۲	فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق
۱۲-۱	مقدمه
۱۲-۲	مبانی نظری
۱۴-۳	پیشینه تحقیق
۳۰-۴	جمع‌بندی
۳۱	فصل سوم: عقلانیت در اقتصاد متعارف
۳۱-۱	مقدمه
۳۴-۲	سیر مفهوم، نظریه و الگوهای عقلانیت در علم اقتصاد
۳۷-۳	چیستی عقلانیت و قلمروهای آن
۳۸-۳-۱	پیش‌فرضها
۴۰-۳-۱-۱	پیش‌فرض‌های هستی‌شناختی
۴۰	الف- اصالت ماده (ماتریالیسم)
۴۰	ب- نظام طبیعی
۴۲	ج- قانون طبیعی
۴۵	د- خداپرستی طبیعی (دئیسم)
۴۶	ه- هستی‌شناسی اقتصادی نئوکلاسیک
۴۶-۳-۱-۲	پیش‌فرضهای انسان‌شناختی
۴۷	الف- فردگرایی روش‌شناختی

- ب- خودگرایی روان‌شناختی..... ۴۸
- ج- انسان‌گرایی (اومانیزم)..... ۵۰
- د- آزادی انسان..... ۵۱
- ه- قدرت محاسبه‌گری کامل..... ۵۷
- و- قصدمندی..... ۵۷
- ز- دارای ترجیحات معین..... ۵۷
- ح- زمان غیر متغیر..... ۶۱
- ط- سایر پیش‌فرض‌های انسان‌شناختی..... ۶۱
- ۳-۳-۱-۳- پیش‌فرض‌های معرفت‌شناختی..... ۶۶
- ۳-۳-۲- رویکردهای عقلانیت..... ۷۳
- ۳-۳-۲-۱- رویکرد مبتنی بر فرض‌سازی..... ۷۴
- الف- انواع سازگاری..... ۷۴
- ۱- سازگاری فلسفی..... ۷۴
- ۲- سازگاری منطقی..... ۷۵
- ۳- سازگاری برونی..... ۷۶
- ۴- سازگاری درونی..... ۷۷
- ۵- سازگاری با اصول، قواعد، معیارها، هنجارها، نظم‌ها و غیره..... ۷۹
- ب- سازگاری در طول زمان..... ۸۰
- ۳-۳-۲- رویکرد مبتنی بر فرض‌نفع (خود) طلبی..... ۸۰
- الف- هدف انسان اقتصادی..... ۸۰
- ب- راه‌های دیگر تأمین‌نفع خود..... ۸۶
- ۱- نوع دوستی..... ۸۶
- ۲- مهرورزی..... ۸۸
- ۴- معمای زندانی..... ۸۸
- ج- چگونگی تأمین حداکثر نفع خود..... ۸۹
- غریزی..... ۸۹
- ارادی..... ۹۰
- د- تشخیص نفع و زیان هرکس به عهده کیست؟..... ۹۰
- ۱- خود فرد..... ۹۱

- ۹۲..... ۲- تیم.....
- ۹۳..... ۳- هنجارها.....
- ۹۳..... ۴- برنامه و غیره.....
- ۹۵..... ه - زمان.....
- ۹۵..... و- دیدگاه‌های مختلف در مورد نفع (خود) طلبی و مسأله هماهنگی.....
- ۱۰۲..... ۳-۳-۲-۳- رویکرد مبتنی بر فرض اطلاعات کامل.....
- ۱۰۳..... الف- اطلاعات کامل و ترجیحات.....
- ۱۰۵..... ۳- ۴- الگوهای عقلانیت اقتصادی.....
- ۱۰۶..... ۳- ۴- ۱- حداکثر سازی مطلوبیت.....
- ۱۱۳..... ۳- ۴- ۲- حداکثر سازی رضایتمندی (عقلانیت محدود).....
- ۱۱۶..... ۳- ۴- ۳- حداکثر سازی مطلوبیت در چارچوب نهاد.....
- ۱۱۷..... ۳- ۴- ۴- حداکثر سازی مطلوبیت از طریق همکاری با دیگران.....
- ۱۱۹..... ۳- ۴- ۵- حداکثر سازی مطلوبیت با رعایت تصمیم تیمی و برنامه.....
- ۱۲۱..... ۳- ۴- ۶- بیشینه سازی مطلوبیت جامع یا حداکثر سازی با تدبیر.....
- ۱۲۲..... ۳- ۴- ۷- روش کشف سریع و صرفه جویانه (ابتکاری).....
- ۱۲۴..... ۳- ۴- ۸- حداکثر سازی مطلوبیت و علم اقتصاد مبتنی بر ارگان‌های عصبی.....
- ۱۲۵..... ۴- ۴- ۹- نظریه تکامل و تکامل نظریه عقلانیت.....
- ۱۲۶..... ۳- ۵- نظریه‌های رفتار و کنش اقتصادی- اجتماعی.....
- ۱۲۶..... ۳- ۵- ۱- نظریه‌های زیست مدنی انسان.....
- ۱۲۷..... ۳- ۵- ۲- انسان سوداگر منطقی مورد نظر پارتو.....
- ۱۲۸..... ۳- ۵- ۳- ارکان عمل ارادی انسان به نظر شناخت‌گرایان.....
- ۱۲۹..... ۳- ۵- ۳- ۱- شناخت وضع موجود.....
- ۱۲۹..... ۳- ۵- ۳- ۲- انتخاب مقصد.....
- ۱۳۰..... ۳- ۵- ۳- ۳- انتخاب راهکار یا طرح اقدام.....
- ۱۳۰..... ۳- ۵- ۴- رفتارگرایان و نحوه شکل‌گیری عمل انسان.....
- ۱۳۳..... ۳- ۵- ۵- نظریه انتخاب عقلانی.....
- ۱۳۴..... ۳- ۵- ۶- تصمیم سازی اقتصادی- یک تصویر رفتاری.....
- ۱۳۷..... ۱- قواعد هنجاری تصمیم سازی فرد.....
- ۱۴۰..... ۳- ۶- نتیجه‌گیری.....

۱۴۶	فصل چهارم: عقلانیت در اقتصاد اسلامی
۱۴۶	۴-۱- مقدمه
۱۴۹	۴-۲- چیستی عقلانیت در اسلام
۱۴۹	۴-۲-۱- مراتب رشد عقل
۱۵۱	۴-۲-۲- ظرفیت‌های عقل
۱۵۲	۴-۲-۳- حیطه‌های عقلانیت
۱۵۳	۴-۲-۴- هدفمندی و عقلانیت
۱۵۴	۴-۲-۵- بهینه‌سازی
۱۵۶	۴-۲-۶- پیش‌فرض‌های عقلانیت در اسلام
۱۵۶	۴-۲-۶-۱- پیش‌فرض‌های هستی‌شناختی
۱۵۸	الف- واقعیت داشتن هستی
۱۵۹	ب- هستی به عنوان یک نظام
۱۶۰	هدفمندی نظام هستی
۱۶۰	د- قانونمندی نظام هستی
۱۶۰	هـ- وسیله بودن دنیا نه هدف
۱۶۱	۴-۲-۶-۲- پیش‌فرض‌های انسان‌شناختی
۱۶۱	الف- پیش‌فرض‌های انسان‌شناختی ذاتی
۱۶۱	۱- پیچیدگی وجود انسان و مشکل شناخت او
۱۶۲	۲- نامحدود بودن از بسیاری جهات و قابل تکامل بودن
۱۶۲	۳- دارای مبدأ و معاد
۱۶۳	۴- هدفمندی آفرینش انسان
۱۶۴	۵- ویژگی‌های ذاتی دیگر
۱۶۵	۴-۲-۶-۳- پیش‌فرض‌های معرفت‌شناختی
۱۶۵	معرفت و ابزارهای آن
۱۶۵	الف- منابع و ابزارهای معرفت
۱۶۶	ب- منابع و ابزارهای معرفت مشترک با سایر فلسفه‌ها
۱۶۷	ج- ابزارها و منابع خاص معرفت دینی
۱۶۸	۴-۲-۷- رویکردهای عقلانیت
۱۶۸	۴-۲-۷-۱- رویکرد سازگاری

- ۱۶۸.....۴-۲-۷-۲- رویکرد نفع طلبی.....
- ۱۶۸.....الف- هدف انسان مسلمان.....
- ۱۶۹.....۱- نفع.....
- ۱۷۱.....۲- خود.....
- ۱۷۳.....۳- نوع دوستی.....
- ۱۷۸.....ب- نوع دوستی و عبور از سوداگری معمول.....
- ۱۸۰.....ج- تشخیص نفع و زیان هر کس بر عهده کیست؟.....
- ۱۸۲.....۱- رویکرد مبتنی بر فرض بصیرت.....
- ۱۸۳.....۴-۳- عقلانیت در اقتصاد هنجاری اسلام.....
- ۱۸۳.....۴-۳-۱- حقیقت گرایی.....
- ۱۸۵.....۴-۳-۲- واقع گرایی.....
- ۱۸۷.....۴-۳-۳- قصدمندی.....
- ۱۸۷.....۴-۳-۴- اولویت بندی امور بر اساس اهم و مهم.....
- ۱۸۸.....۴-۳-۵- اخلاقی بودن.....
- ۱۸۹.....۴-۳-۶- آثار اخلاقی بودن عقلانیت.....
- ۱۹۱.....۴-۴- عقلانیت در اقتصاد توصیفی اسلامی.....
- ۱۹۲.....۴-۴-۱- واقع نگری.....
- ۱۹۳.....۴-۴-۲- مراتب شناخت، اطلاعات و بصیرت.....
- ۱۹۸.....۴-۵- اسلام و نظریه های زیست اجتماعی انسان و کنش اجتماعی- اقتصادی او.....
- ۲۰۲.....۴-۶- نتیجه گیری.....
- فصل پنجم: تطبیق عقلانیت در اقتصاد اسلام بر مصرف**..... ۲۰۷
- ۲۰۷.....۵-۱- مقدمه.....
- ۲۰۷.....۵-۲- هدف مصرف کننده مسلمان.....
- ۲۰۹.....۵-۳- عقلانیت رفتار مصرفی در اقتصاد اسلام از منظر رویکردهای مختلف به عقلانیت.....
- ۲۱۰.....۵-۳-۱- سازگاری ترجیحات مصرف کننده در اقتصاد اسلامی.....
- ۲۱۰.....۵-۳-۱-۱- سازگاری برونی.....
- ۲۱۱.....۵-۳-۱-۲- سازگاری درونی.....
- ۲۱۲.....۵-۳-۱-۳- سازگاری فلسفی.....
- ۲۱۳.....۵-۳-۱-۴- سازگاری منطقی.....

- ۲۱۵..... ۵-۳-۱-۵ سازگاری با اصول، قواعد، نهاد ها،
- ۲۱۶..... ۵-۳-۲-۲ تابع ترجیحات افراد و تغییر زمان
- ۲۱۹..... ۵-۳-۳-۳ چند موضوع در قلمرو رویکرد نفع طلبی
- ۲۲۰..... ۵-۳-۳-۱-۱ مطلوبیت نهایی مصارف متعارف مادی
- ۲۲۲..... ۵-۳-۴-۱-۱ مطلوبیت نهایی مصارف غیرمادی
- ۲۲۴..... ۵-۳-۴-۲-۲ رابطه مطلوبیت افراد
- ۲۲۷..... ۵-۳-۴-۴-۴ یک محصول سه رویکرد؛ چگونگی نرخ نهایی جانشینی
- ۲۳۱..... ۵-۴- نتیجه گیری
- ۲۳۵..... **فصل ششم: نتیجه گیری و پیشنهادها**
- ۲۳۵..... ۶-۱- مقدمه
- ۲-۶- داورى در مورد فرضیه اول (بین عقلانیت در اقتصاد متعارف و عقلانیت در اقتصاد اسلامی، اصول مشترک می توان یافت).
- ۲۳۶..... ۶-۲-۱-۱-۱ در زمینه چیستی عقلانیت
- ۲۳۷..... ۶-۲-۱-۱-۲-۱-۱ پیگیری هدف و حداکثرسازی آن
- ۲۳۷..... ۶-۲-۱-۲-۱-۲-۱ دوم- بهینه سازی
- ۲۳۷..... ۶-۲-۲-۲-۲-۲ در زمینه پیش فرضهای هستی شناختی
- ۲۳۷..... ۶-۲-۲-۲-۱-۱ سوم- واقعیت داشتن نظام هستی
- ۲۳۸..... ۶-۲-۲-۲-۲-۲ چهارم- قانونمندی نظام هستی
- ۲۳۸..... ۶-۲-۳-۲-۲-۳ در زمینه پیش فرض های انسان شناختی
- ۲۳۸..... ۶-۲-۳-۱-۱ پنجم- مفید دانستن زیست اجتماعی و زیست مدنی انسان
- ۲۳۸..... ۶-۲-۳-۲-۲-۲ ششم- مطلوب بودن و اهمیت حداکثر شدن رفاه جامعه
- ۲۳۸..... ۶-۲-۳-۳-۲-۳ هفتم- انسان گرایی
- ۲۳۹..... ۶-۲-۳-۴-۲-۴ هشتم- دفاع از آزادی تشریحی افراد
- ۲۳۹..... ۶-۲-۴-۲-۴-۲ در زمینه پیش فرض های معرفت شناختی
- ۲۳۹..... ۶-۲-۴-۱-۱ نهم- امکان شناخت پدیده ها
- ۲۳۹..... ۶-۲-۴-۲-۲-۲ دهم- اشتراک در بعضی ابزارهای شناخت
- ۲۳۹..... ۶-۲-۴-۳-۲-۳ یازدهم- یادگیری های جدید و تحقق مراتب مختلف عقلانیت
- ۲۴۰..... ۶-۲-۴-۴-۲-۴ دوازدهم- روش استحصال نظریه عقلانیت
- ۲۴۰..... ۶-۲-۵-۲-۵ در زمینه رویکردهای عقلانیت

- ۶-۲-۵-۱- سیزدهم- در زمینه رویکرد مبتنی بر فرض سازگاری..... ۲۴۰
- ۶-۲-۵-۲- چهاردهم- در زمینه رویکرد نفع (خود) طلبی..... ۲۴۱
- ۶-۲-۵-۳- پانزدهم- محاسبه‌گری انسان..... ۲۴۱
- ۶-۲-۵-۴- شانزدهم- در زمینه رویکرد مبتنی بر فرض اطلاعات کامل..... ۲۴۲
- ۶-۲-۵-۵- هفدهم- در زمینه نظریه‌های رفتار و کنش اقتصادی- اجتماعی..... ۲۴۳
- ۶-۲-۵-۶- هیجدهم- مراعات هنجارها توسط عواملان اقتصادی..... ۲۴۳
- ۶-۲-۵-۷- نوزدهم- ارکان عمل ارادی و آگاهانه انسان..... ۲۴۴
- ۶-۲-۵-۸- بیستم- انتخاب و تصمیم‌گیری توسط خود فرد..... ۲۴۵
- ۶-۲-۵-۹- بیست و یکم- انتخاب و تصمیم‌گیری و عمل فرد براساس مقتضیات وجودی او..... ۲۴۵
- ۶-۲-۶- در رفتار مصرف‌کننده..... ۲۴۶
- ۶-۲-۶-۱- بیست و دوم- در زمینه مطلوبیت نهایی مصارف مادی..... ۲۴۶
- ۶-۲-۶-۲- بیست و سوم- در زمینه سازگاری ترجیحات..... ۲۴۶
- ۶-۲-۶-۳- بیست و چهارم- در زمینه سرایت پذیری ترجیحات..... ۲۴۶
- ۶-۲-۶-۴- بیست و پنجم- در زمینه نرخ نهایی جانشینی بین کالاها در مصارف مادی..... ۲۴۶
- ۶-۳-۳- داوری در مورد فرضیه دوم..... ۲۴۶
- ۶-۳-۱- حیات فردی..... ۲۴۷
- ۶-۳-۲- حیات جمعی..... ۲۵۰
- ۶-۳-۳- مسأله هماهنگی..... ۲۵۱
- ۶-۴-۴- داوری در مورد فرضیه سوم..... ۲۵۳
- ۶-۴-۱- حیات فردی..... ۲۵۴
- ۶-۴-۲- حیات جمعی..... ۲۵۵
- ۶-۴-۲-۱- تبعیت از عقلاء..... ۲۵۷
- ۶-۴-۳- مسأله هماهنگی..... ۲۵۸
- ۶-۵-۵- پیشنهاد برای پژوهش‌های دیگر..... ۲۵۹
- منابع و مأخذ..... ۲۶۰

فهرست نمودار

صفحه

عنوان

نمودار ۱-۳ طیف عقلانیت؛ مأخذ (تُد و جی جرنزر، ۱۹۹۹) ۱۱۳

فهرست علائم و اختصارات

(به ترتیب الفباء)

ب: بخش

ج: جلد

ح (حکمت): کلمه قصار

خ: خطبه

س: سوره

ف: فصل

ک (کتاب): نامه

ی: آیه

فصل اول:

کلیات و روش تحقیق

۱-۱- مقدمه

خداوند که خالق انسان است، نعمت‌هایی را در اختیار انسان قرار داده که استفاده بهینه از آن‌ها می‌تواند، انسان را در راه رسیدن به اهدافش کمک شایسته نماید. دو نعمت استثنایی که در حدیث مشهور منقول از امام کاظم (ع) از آن‌ها به عنوان حجت یاد شده، یکی عقل است و دیگری وحی. در آن حدیث عقل، که به صورت نیرویی بالقوه در وجود انسان‌ها قرار داده شده، حجت درون و وحی که از طریق پیامبران به انسان‌ها می‌رسد، حجت برون نامیده شده است.

عقل انسان با نور گرفتن از چراغ‌های هدایت، در طول تاریخ به موفقیت‌های زیادی دست یافته، تا آنجا که توانسته است تمدنهای درخشانی را بیافریند و حتی پس از افول این تمدنها آثار آنها به کلی محو نشده بلکه بعضی از آن آثار به عنوان نوعی میراث انسانی در تمدنهای دیگر تجلی یافته است که این‌گونه موارد، مشترکات تمدنهای مختلف را تشکیل می‌دهد.

در اروپای بعد از رنسانس که دین‌گریزی رواج یافت، یک طرز فکر شکل گرفت که در راستای کنار گذاشتن وحی و بلکه مقابله با آن، برای عقل^۱ نقش بسیار مهمی قائل شد و از توانایی بی‌حد و حصر

1. Ratio

عقل بدون استفاده از وحی دفاع نمود و بعضی از طرفداران این مکتب فکری بطور کلی از دین خارج و منکر وجود خدا شدند و بعضی دیگر در عین اعتقاد به دین و خدای آفریننده انسان، عقل او را برای یافتن راه سعادت و شناخت درست، کافی دانستند.

اسلام به عنوان آخرین دین الهی در بردارنده عصاره ادیان پیشین و آموزه های اصلی همه پیامبران الهی است که توانسته است تمدن درخشان اسلامی، آن هم در دوران تاریکی قرون وسطی بیافریند بنابراین از دستاوردهای تمدن اسلامی می توان به عنوان نمونه ای برجسته برای مطالعه تطبیقی وجوه اشتراک تمدنهای الهی و غیرالهی استفاده کرد.

حال، هنگامی یک بینش، گرایش یا کنش را می توان «عقلانی»^۱ نامید که از تأیید عقل برخوردار باشد. و در طول تاریخ هر جا که انسان طبق اقتضای عقل عمل کرده آن اقدام، خوب، واجد دلیل^۲ و قابل دفاع، از روی آگاهی و با آینده نگری و یا به طور خلاصه عقلانی نامیده شده که هدفمند^۳ بودن هم شرط اولیه آن شمرده می شود.

در فلسفه و رشته های گوناگون علمی و حتی در فرهنگ عامه جوامع، عقلانیت هایی شناسایی شده که در بعضی اصول و از جنبه هایی شبیه یکدیگرند. مطالعه تطبیقی دو نمونه از این عقلانیت ها و یافتن وجوه اشتراک آنها مسأله پژوهش حاضر را تشکیل می دهد که در این فصل معرفی می شود.

این فصل شامل دو بخش است که بخش اول به تعریف مسأله، اهمیت و ضرورت و نیز اهداف تحقیق می پردازد و بخش دوم آن هم به معرفی ابعاد مختلف روش تحقیق شامل هدف پژوهش، استراتژی و مسیر اجرای آن، روش جمع آوری داده ها، نحوه تجزیه و تحلیل آنها و استنتاج نهایی اختصاص دارد.

-
1. Rational
 2. Reasonable
 3. Target Oriented